

ТОГТООЛ

2025 оной декабриин 5

№ 732

Улаан-Үдэ хото

**«Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ»
гэһэн Буряад Уласай Гүрэнэй программа баталха тухай»
Буряад Уласай Засагай газарай 2020.12.28-ай №816
тогтоолдо хубилалтануудые оруулха тухай**

Буряад Уласай Засагай газарай 2023.07.03-ай №400 «Буряад Уласай гүрэнэй программануудые бээлүүлгэ, саг үргэлжэ адаглалга, зохёон бэлдэлгын Гурим баталха тухай» гэһэн тогтоолой ёһоор, Буряад Уласай Засагай газарай гуримшуулгын хуули ёһоной шиидхэбэри мүнөө хүдэлжэ байһан хуули ёһонуудтай тааруулхын тула Буряад Уласай Засагай газар **тогтооно:**

1. Буряад Уласай Засагай газарай 2020.12.28-ай №816 тогтоолоор баталагдаһан «Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэһэн Буряад Уласай Гүрэнэй программада удаадахи хубилалтануудые оруулха (Буряад Уласай Засагай газарай тогтоолнуудай найруулгаар 2022.01.25-ай №31, 2022.04.28-ай №238, 2022.08.03-ай №483, 2023.03.03-ай №110, 2023.06.23-ай №353, 2024.03.07-ой №122, 2024.10.31-эй №618):

1.1. «Буряад Уласай Гүрэнэй программын нэрэмжэдэ «2021-2030 онуудта» гэһэн үгэнүүдые хаһаха.

1.2. I хэсэг удаадахи найруулгаар бэшэхэ:

«I. «Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэһэн Буряад Уласай Гүрэнэй программа бээлүүлгын халбарида гүрэнэй бодолгын түрүү шухала зүйлнүүд ба зорилгонууд

1. Мүнөөнэй байдал сэгнэлгэ, Гүрэнэй программа бээлүүлгын халбарида гол бэрхэшээлнүүд

Тус гүрэнэй программа «Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» (саашадаа - Гүрэнэй программа) Оросой Холбоото Уласай Үндэһэн хуулиин, Оросой Холбоото Уласай 1991.10.25-ай №1807

Хуулийн дүримүүдэй үндэһөөр зохёон бэлдэгдээ, «Оросой Холбоото Уласай арадуудай хэлэнүүд тухай», Оросой Холбоото Уласай Юрэнхылэгшын 2025.07.11-эй №474 Зарлигай, «Оросой Холбоото Уласай гүрэнэй хэлэнэй бодолгын Үндэһэ һуури баталха тухай», Оросой Холбоото Уласай Засагай газарай 2024.06.12-ой №1481-р захирамжаар баталагдаһан «Оросой Холбоото Уласай гүрэнэй хэлэнэй бодолгын гол бодол баталха тухай», Буряад Уласай Үндэһэн хуули, «Буряад Уласта болбосорол тухай» гэхэн 2013.12.13-ай №240-V Буряад Уласай хуули, «Буряад Уласай арадуудай хэлэнүүд тухай» гэхэн 1992.06.10-ай №221-XII Буряад Уласай Хуули, «Буряад хэлэ Буряад Уласай гүрэнэй хэлэн гэжэ дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай» гэхэн 2014.03.07-ой №383-V Буряад Уласай Хуули, 2019.03.18-ай №360-VI Буряад Уласай Хууляар баталагдаһан 2035 он болотор хугасаада буряад Уласай ниигэмэй-эдэй засагай хүгжэлтын Холын хараа, Буряад Уласай Засагай газарай 2019.05.08-ай №228 тогтоолоор баталагдаһан 2030 он болотор хугасаада буряад хэлэ хүгжөөлгын холын хараата түсэб, түрэлхи хэлэнүүдые бэлдэхэ гол бодомжо (2020 оной феврилиин 5-да Буряад Уласай Толгойлогшын дэргэдэхи буряад хэлэнэй талаар Комиссиин зүблөөн дээрэ зүбшөөгдэһэн «Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэхэн гүрэнэй программын гол бодомжо).

Мүнөө үеын даяаршалгын үе сагта үндэһэн хэлэ сахин хүгжөөлгын шухала асуудал боложо байна. Буряад хэлэнэй мүнөө үеын байдал орёо ба бии байгаа асуудалнуудые шийдхэхэ талаар, тэрэ тоодо программын-зорилгото арга хэрэглэн, үргэлжэ хандаха эрилтэ табидаг гэжэ тодорхойлхоор.

Заагдаһан ажал ябуулгын шэглэлдэ болбосоролой эмхинүүд гол үүргэ дүүргэдэг. Болбосоролой халбариие хүтэлбэрилгын ёһотой зургаан хадаа Буряад Уласай Болбосоролой болон эрдэм ухаанай Яаман Буряад Уласай дэбисхэр дээрэхи бүхы юрэнхы болбосоролой эмхи зургаануудта Буряад Уласай гүрэнэй хэлэн гэжэ буряад хэлэ зааха эрхэ нүхэсэл хангана.

Буряад Уласта 2024-2025 онуудай хуралсалай жэлдэ 465 болбосоролой эмхинүүд хүдэлнэ, тэдэнэй: 2 хубиин хургуулинууд; гүрэнэй бюджетэй болбосоролой эмхи зургаануудай 27 (+1 халбари), нютагай засагай бюджетэй болбосоролой 436 эмхи зургаанууд.

Бүхыдөө 2024-2025 онуудай хуралсалай жэлдэ буряад хэлэ үзэдэг хурагшадай хабаадал 62,23 хуби Бблоно, энэ хадаа 150 457 хурагшадай 93 451 хурагша болоно.

Буряад хэлэн 328 болбосоролой эмхи зургаануудта (93 451 хурагша) заагадаг, тэдэнэй: буряад хэлэн түрэлхи хэлэн - 105 болбосоролой эмхи зургаанууд (8 767 хурагшад), буряад хэлэн гүрэнэй хэлэн - 223 болбосоролой эмхи зургаанууд (84 684 хурагшад).

2024-2025 онуудай хуралсалай жэлдэ буряад хэлэ түрэлхи хэлэн гэжэ үзэдэг хурагшадай тоо 126 хурагшаар дээшэлээ (2023-2024 онуудай хуралсалай жэлдэ - 8 641 хурагша, 2022-2023 онуудай хуралсалай жэлдэ - 8 420 хурагша, 2021-2022 онуудай хуралсалай жэлдэ - 8 218 хурагша; 2020-

2021 онуудай хуралсалай жэлдэ - 8 122 хурагша); буряад хэлэндэ хурадаг хурагшадай тоо хэлэн гүрэнэй гэжэ баһа 2 764 хурагшаар дээшэлээ (2023 - 2024 онуудай хуралсалай жэлдэ - 81 920 хурагшадаар, 2022-2023 онуудай хуралсалай жэлдэ - 79 153 хурагшадаар, 2021-2022 хуралсалай жэлдэ - 70 494 хурагшадаар; 2020-2021 онуудай хуралсалай жэлдэ - 67 324 хурагшадаар).

2024 оной Гүрэнэй программын хэмжээ ябуулгануудыг бэелүүлгын үедэ бүхы тоо харуулалтанууд дүүргэгдээ. «Буряад хэлэ элдэб түхэлөөр үзэхыг хангадаг юрэнхы болбосоролой эмхинүүдэй хабаадуулгын хуби» гэхэн тоо харуулалтаар уласай бүхы 465 хургуулинуудта буряад хэлэ шудалха эрхэ байдал тогтоогдонхой. «Буряад хэлэ элдэб түхэлөөр үзэхыг хангадаг хургуулиин урдахи эмхинүүдэй хабаадуулгын хуби» гэхэн заалтын харуулалтануудыг туйлахын тула хургуулиин урдахи болбосоролой эмхи зургаануудта буряад хэлэ шудалха эрхэ байдал тогтоогдонхой.

2024-2025 онуудай хуралсалай жэлдэ буряад хэлэндэ хургалгын программнуудыг бэелүүлдэг хургуулиин урдахи болбосоролой эмхи зургаануудай (саашада - ДОУ) тоо бүридхэдэг:

1. Буряад хэлэнэй оршондо оруулдаг ДОУ (тэрэ тоодо хургуулиин урдахи бүлэгүүдтэй хургуулинууд): 128; бүлэгүүд: 204; 5 038 үхибүүд.

2. Болбосоролой ажал ябуулгын янза болохо буряад хэлэ шудалалгыг хангадаг ДОУ (тэрэ тоодо хургуулиин урдахи бүлэгүүдтэй хургуулинууд): 73; бүлэгүүд: 312; 8 623 үхибүүн.

2024-2025 онуудай хуралсалай жэлдэ буряад хэлэндэ хургалгын программнуудыг бэелүүлдэг хургуулиин урдахи болбосоролой эмхи зургаануудта үхибүүдэй тоо 13 661 үхибүүн болоно.

2022-2023 онуудта Буряад Уласта хургуулиин урдахи болбосоролой 120 эмхи зургаанай 177 бүлэгтэ буряад хэлэнэй оршондо хургаха ажал ябуулагдана.

2022 оной сентябриин 1-һээ буряад хэлэнэй оршондо оруулха программа бэелүүлдэг нютагай засагай хургуулиин урдахи болбосоролой эмхинүүдэй, юрэнхы болбосоролой эмхинүүдэй, нэмэлтэ болбосоролой эмхинүүдэй хүмүүжүүлэгшэдтэ салин хүлһэндэ 3 мянган түхэриг һара бүрийн мүнгэн урмашуулга бэелүүлэгдэдэг.

Һомололгын хэмжээн 2023 ондо - 12 760,00 мянг. түх.; 2024 ондо - 12 760,00 мянг. түх.; 2025 ондо - 14 849,00 мянг. түх.

Гүрэнэй программа бэелүүлгын хугасаада удаадахи удха шанартай дүнгүүд туйлагдаа:

2025 ондо Буряад Уласта «Буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэхэн Буряад Уласай гүрэнэй программа бэелүүлгэ һунаагдаа. Энэ дансын онсо шэнжэнь гэхэдэ, буряад хэлэ сахин хүгжөөхэ талаар хүдэлмэринүүдэй гол бодомжын хубилалта болоо. Буряад хэлэ хүгжөөлгын асуудалнуудыг шийдхэлгэдэ буряад хэлэнэй эдэбхитэй хэлэнэй оршон байгуулха талаар ажалладаг Буряад Уласай 11 яаманууд болон албан зургаанууд суг

гүйсэдхэгшэд болон ниилүүлэгдэнхэй.

Буряад Уласай яаманууд ба албан зургаанууд 2025 ондо буряад хэлэн дээрэ тур ба аяншалга бэлдэгдээ ба үнгэргэгдөө, буряад хэлэн дээрэ мэдээсэлэй ба хэблэлэй туһа хангамжанууд (стенднүүд, плакадууд, гаршагууд, видеоролигууд, барламал бүтээлнүүд) үзүүлэгдээ, уран зохёол хэблэгдээ, гүрэнэй ба нютагай засагай номой сангуудай номой сангай жаса буряад хэлэн дээрэ хэблэлнүүдээр нэмэгдээ, буряад хэлэ дэлгэрүүлгэдэ шэглүүлэгдэһэн мүрысөөнүүд үнгэргэгдөө, буряад хэлэн дээрэ сахим мэдээсэлэй нөөсөнүүд байгуулагдана ба дэмжэгдэнэ, буряад хэлэн дээрэ урлалай бүтээлнүүд байгуулагдана ба худалдан абтана тэрэ тоодо шагнаха ба хараха ба мультимедийнэ урлалай бүтээлнүүд.

Буряад хэлэ хүгжөөхэ талаар Буряад Уласай Толгойлогшын жэл бүрийн шанда 2022 онһоо 3 сая түхэриг һомологдоно (зэргэсүүлхэдэ, 2021 ондо шангай жаса 1 сая түхэриг байгаа).

Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай Яаманай шугамаар холбоото уласай гүрэнэй болбосоролой жэшээтэ хэбүүдэй ёһоор буряад хэлэн ба уран зохёолой талаар холбоото уласай ажалай программануудые зохёон бэлдэхэ ба баталха талаар ажал ябуулха.

Элдэб янзын мүрысөөнүүдтэ, олимпиадануудта шалгарһан үхибүүдтэ буряад хэлэнэй оршондо абтасатайгаар тусхай шэглэлтэй халаан эмхидхэгдэнэ. Тусхай шэглэлтэй халаан дотор амяараа түсэлөөр «Экскурсионно трамвай на бурятском языке» гэхэн акци табигдажа, Улаан-Үдэ хотын түүхэтэй хүүгэд буряадаар танилсана.

Буряад хэлэнэй хүгжэлтые ажалтанаар хангалгада онсо анхарал хандуулагданхай. Буряад хэлэнэй багшанарай зорилгото һуралсал 2017 онһоо «Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй ехэ һургуули» гэхэн Холбоото Уласай гүрэнэй бюджетэй дээдэ болбосоролой эмхи зургаанда болон 2022 онһоо «Зүүн Сибирийн гүрэнэй соёлой дээдэ һургуули» гэхэн Холбоот Уласай гүрэнэй бюджетэй дээдэ болбосоролой эмхи зургаанда Буряад Уласай Засагай газарай дэмжэлгын ашаар эмхидхэгдээ. Мүнөө сагта 100 оюутад хурана, тэдэнь 2020 онһоо 4850 түхэригэй урмашуулгын түлбэрийн (стипендиин) түхэлөөр һара бүрийн дэмжэлгын хэмжээн хараалагданхай.

2022 ондо «Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй ехэ һургуули» гэхэн Холбоото Уласай гүрэнэй бюджетэй дээдэ болбосоролой эмхи зургаанда түрүүшын арбан оюутад, 2023 ондо - 9, 2024 ондо - 13, 2025 ондо - 19 һуралсал түгэсэжэ, Буряад Уласай һургуулинуудта ажал хэжэ эхилээ.

Багшын мэргэжэлэй нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ зорилготойгоор буряад хэлэнэй багшанарай мэргэжэлтэ мүрысөөнүүд үнгэргэгдэнэ:

Өөрлигэй аймагай «Өөрлигэй юрэнхы болбосоролой үндэһэн һургуули» гэхэн буряад хэлэнэй болон эхин ангинуудай багша болон «Эрхим багша-2021» гэхэн уласхоорондын мэргэжэлтэ бэлиг шадабариин мүрысөөнэй абсолютна илагша Иванова Арюна Буяндэлгэровна «Түрэлхи

хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн I Бүхэроссиин Мэргэжэлтэ мүрысөөндэ Буряад Уласаа дурадхаж, «Медиавизитка» гэхэн шэглэлээр II шатын лауреат болоо;

2023 он - Доржиева Аюна Жамьяновна, Сэлэнгын аймагай «Загастайн юрэнхы болбосоролой үндэһэн хургуули» МБОУ-гай буряад хэлэ ба литературын багша - «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөндэ хабаадагша;

2024 он - Раданжапова Светлана Владимировна, «Уласай буряадай үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернат» ГБОУ-гай эхин классуудай ба буряад хэлэнэй багша - «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөндэ илагша;

2025 он - Будажапова Саяна Гунгаровна, Улаан-Үдэ хотын «СОШ №8» МАОУ-гай буряад хэлэнэй багша - «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөн.

«Хургуулиин урдахи наһанай хүүгэдэй түрэлхи хэлэлгэ хүгжөөлгын эрхим дүршэлнүүд» гэхэн шэглэлээр «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөндэ Буряад Уласаа хабаадагшад (2023, 2024, 2025):

2023 он - Доржиева Баярма Цыден-Дамбаевна, Улаан-Үдэ хотын «Зорька» гэхэн 104-дэхи хүүгэдэй сэсэрлигэй МБДОУ-гай хүмүүжүүлэгшэ, «Түрэлхи хэлэнэй ба уран түрэлхи зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөнэй лауреат;

2024 он - Бальжурова Людмила Елизаровна, Буряад хэлэнэй багша Улаан-Үдэ хотын «Алые паруса» гэхэн 35-дахы хүүгэдэй сэсэрлигэй МБДОУ-гай «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөнэй лауреат;

2025 он - Бэлигма Ванчиновна Дашиева, Улвн-Үдэ хотын «Номина» гэхэн 1-дэхи Хүүгэдэй сэсэрлигэй МАДОУ-гай буряад хэлэнэй багша - «Түрэлхи хэлэнэй ба түрэлхи уран зохёолой Эрхим багша» гэхэн Бүхэроссиин мэргэжэлтэ мүрысөөнэй лауреат.

Буряад хэлэ сахин хүгжөөлгын хэмжээндэ Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай Яаманай захилаар буряад хэлэн дээрэ теле - ба радио-дамжуулганууд байгуулагдажа, буряад хэлэ дэлгэрүүлгэдэ туһатай. Эдэ хэд бэ гэхэл, «Багшын булан», «Эрхим багша», «Һанаа зобоомо сагай харуулшад», «Холын хизаар» болон бусад дамжуулганууд болоно.

Нурагшадай заншалта хэмжээ ябуулганууд гэхэл: юһэдэхи классай нурагшадай уласхоорондын холоһоо «Оюун бэлиг» гэхэн слёт, буряад хэлэнэй сахим нурулсалай номоор мүрысөөн, «Гуламта» гэхэн уласай олимпиада, «Абын табан эрдэм» гэхэн уласай мүрысөөн болон бусад олон.

Хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй хүмүүжэмэлнүүдтэ Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай Яаман мүн лэ олимпиаданууд, мүрысөөнүүд болон бусад хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг. Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай Яаманай захилаар хүүгэдэй

буряад дуунуудай караоке байгуулагдажа, үдэр бүри 2000 хүнэй хэрэглэдэг «Номто» сайт зохёогдожо, хүдэлжэ байдаг.

Тааруулхан шоу-наадануудай аргаар буряад хэлэ дэлгэрүүлхэ, хүгжөөхэ талаар мүнөө үеын шэнэ түхэлнүүдэй нэгэн хадаа «Үльгэрэймнай орон» гэхэн оюун ухаанай-зугаасалгын наадан болоно. Тэрэ анха түрүүшынхисэ 2020 ондо үнгэргэгдөө һэн. Жэл бүри энэ наадан 3000 гаран үхибүүдые суглуулдаг.

«Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэхэн Буряад Уласай гүрэнэй программа бээлүүлгын ябасада туйлагдаһан һайн үрэ дүнгүүдэй байбашье, муу шэглэлнүүд зандаа байна. Хүүгэд болон залуушуулай дунда буряад хэлэ мэдэхэ зоной тоо доошолно. Юрэнхы болбосоролой һургуулинуудта буряад хэлэ гүрэнэй болон түрэлхи гэжэ үзэхэ сагуудай хэмжээн бага боложол байна. Буряад хэлэндэ гүрэнэй хэлэндэ һургахада, үхибүүдэй аман харилсаанай дадал хүсэд хүгжөөхөгүй асуудал шиидхэгдээдүй зандаа. Мүнөө сагай эрхэ байдалда буряад хэлэ зааха онол арга саг үргэлжэ нарижуулха хэрэгтэй. Дунда мэргэжэлэй болон дээдэ болбосоролой һалбарид буряад хэлэ шудалалга һула газар зандаа байна. Буряад хэлэн дээрэ барламал хэблэлнүүдэй нэрэмжэнүүдэй ба хэһэгүүдэй хэмжээнэй үсөөрэлгэ үзэгдэнэ. Буряад хэлэн дээрэ телевидениин дамжуулгын саг Буряад Уласай ажаһуугшадай хэрэгсээ хангахын тула хүрэхөгүй. Буряад хэлэн дээрэ найруулгатай театрнуудай болон уласай аймагуудаар түрүү зохёохы бүлгэмүүдэй гастрольнуудай тоо үсөөрүүлгэ мүн лэ муу нүхэсэл болоно.

Буряад хэлэнэй ниитын үүргэнүүд үргэдхэгдөөгүй: буряад хэлэн гүрэнэй хэлэн хадаа Буряад Уласай гүйсэдхэхы зургаануудта болон Буряад Уластахи нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудта үшөөл ажалай хэлэн болоодүй, олониитын ажабайдалай бусад һалбаринуудта һулаар харуулагданхай.

Буряад хэлэндэ һургалгын байдалай саг үргэлжын шэнжэлэлгэнүүд хэлэнэй хүмүүжүүлгын бодолго урагшань дабшуулгада зарим түрэлхидэй, мүн болбосоролой эмхи зургаануудай зарим хүтэлбэрилэгшэдэй талаһаа һуралсалай ябасада буряад хэлэ нэбтэрүүлгыг буруушаалгын асуудалнууд һурагшын түрэлхи хэлэ шэлэлгын һайн дуранһаа эшэ татан байна гэжэ харуулна. Тиигээшье һаа, тоогооршье, шанарайшье талаар буряад хэлэ заалга нарижуулха үйлэ ябаса үргэлжэлһөөр.

Мүн буряадай аймагуудта эмхидхэгдэһэн буряад хэлэнэй багшанартай семинарнуудые үнгэргэхэ үедэ түрэлхи хэлэндэ һурахаһаа гүрэнэй хоёрдохи гэжэ һуралсалай түхэлдэ шэлжэн орохо шэглэл элирүүлэгдээ, юундэб гэхэдэ, буряад ажаһуугшадтай хүдөө һууринуудташье үхибүүд ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг. Илангаяа һургуулийн урдахи болбосоролой шатануудта энэ шэглэл хурсаар үзэгдэнэ. Тиигэжэ буряад хэлэ түрэлхи хэлэн гэжэ үзэдэг эмхинүүдтэ байра һуурияа зандань үлөөхэ гээшэ нэн түрүүшын зорилго болоно.

Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөхэ хэрэгтэ хэды

оролдобошье, табигдаһан бүхы зорилгонууд хэдэн олон тогтоолгын эрхэ нүхэсэлнүүдэй байһан шалтагаанаар туйлагдаагүй гэжэ гүрэнэй программа бээлүүлгын дүнгүүдые шэнжэлэлгэ харуулна:

- Оросой Холбоото Уласай арадуудай хэлэнүүдые сахин хамгаалха талаар холбоото уласай зорилгото программнуудай үгы байлга, энээнһээ уламжалан, илангаяа буряад хэлэ дэмжэлгэ орёо болоо;

- хуралсалда түрэлхи хэлэ шэлэхэ хубида болбосорол тухай холбоото уласай хуули хубилгалга; 1-дэхи ангида ажал үүргын үзэг бэшэг мэдэлгын үндэһэ һуурийн табигдахада, түрэлхи хэлэн ба түрэлхи уран зохёол руу саг бага болголго;

- Буряад Уласта буряад хэлэнэй оршоной хүсэд хүгжөөгүй хэмжээн;

- буряад хэлэ шудалха һулахан эрмэлзэл;

- «һургуулийн урдахи, эхин, дунда (юрэнхы ба мэргэжэлэй) болбосорол» гэхэн схемээр түрэлхи хэлэ таһалгаряагүй шудалалгын бүрин согсо гуримай үгы байлга;

- буряад хэлэнэй мэдээсэлэй-харилсаанай дэбисхэр дээрэ тусгаар тогтоһон журам, хэб эрилтэ болон арга зүйнүүдэй үндэһэн дээрэ ажаябуулга дэмжэлгэдэ дутамаг байлга болон байгуулалта;

- буряад хэлэндэ һургалгын мүнөө үсын тоогой ба сахим хэрэгсэлнүүдэй (гар утаһанай хабсаргалтануудай, интерактивна наадануудай, тренажернүүдэй, курснуудай ба бусад) үгы байлга;

- интернет сүлжээндэ буряад хэлэнэй хүсэд бэшэ байлга;

- буряад хэлэнэй байдалай, сахин хамгаалгын, шудалалгын ба хүгжэлтын саг үргэлжын шалгалтын үгы байлга.

Гүрэнэй программа хадаа Улас түрын, хүтэлбэрийн, эмхидхэлэй, гуримшуулгын хуули ёһоной, эдэй засагай, болбосоролой, гэгээрэлэй, эрдэм-шэнжэлэлгын, эрдэмэй-онол аргын ба мэдээсэлэй-олондо мэдээсэлгын удха шанартай бэе бээтээ холбоотой ба харилсан нүхэсэлхэн хэмжээнүүдэй согсо болоно.

Тус гүрэнэй программа хадаа шиидхэгдээгүй асуудалай бүхы һалбаринуудые ба талануудые хабаадуулгын бүрин бүтэн байлгы, абтаһан хэмжээнүүдэй ашаг үрэ ба хэлэнүүдэй амидарха шадабариин дулдыдадаг бүхы гол нүхэсэлнүүдтэ Гүрэнэй программын нүлөөгэй үрэ дүн хангаха үүргэтэй шэнэ гол заршамуудые хэрэглэн, урдахи программнуудые (дотор программнуудые) бээлүүлгын дүй дүршэл шэнжэлһэнэй үндэһөөр зохёон бэлдэгдээ.

Гүрэнэй программа бээлүүлгын һалбарид Гүрэнэй бодолгын түрүү
шухала зүйлнүүд ба зорилгонууд

«Буряад Уласта буряад хэлэ сахин хүгжөөлгэ» гэхэн Буряад Уласай Гүрэнэй программа бээлүүлхэ талаар гүрэнэй бодолгын түрүү шухала зүйлнүүд Оросой Холбоото Уласай Үндэһэн Хуулийн, Оросой Холбоото Уласай гуримшуулгын хуули ёһоной шиидхэбэринүүдэй, Буряад Уласай

Үндэһэн хуулиин, Буряад Уласай гуримшуулгын хуули ёһоной шийдхэбэринүүдэй ёһоор тодорхойлогдонхой, тэрэ тоодо:

- «Оросой Холбоото Уласай гүрэнэй хэлэнэй бодолгын үндэһэ һуури баталха тухай» гэхэн Оросой Холбоото Уласай Юрэнхылэгшын 2025.07.11-эй № 474 зарлигаар;

- «Буряад Уласай арадуудай хэлэнүүд тухай гэхэн 1992.06.10-ай №221-ХII Буряад Уласай хуули;

- «Буряад уласта болбосорол тухай» гэхэн 2013.12.13-ай №240-V Буряад Уласай хуули;

- Буряад уласай 2019.03.18-ай №360-VI Хууляар баталагдаһан 2035 оной хугасаада буряад уласай нийгэмэй-эдэй засагай хүгжэлтын холын хараата түсэб;

- «Буряад Уласай Толгойлогшын дэргэдэхи буряад хэлэнэй Комисси тухай» гэхэн Буряад Уласай Толгойлогшын 2018.03.02-ой №38 зарлигаар;

- Буряад Уласай Засагай газарай 2019.05.08-ай №228 тогтоолоор баталагдаһан 2030 он болотор хугасаада буряад хэлэ хүгжөөлгын холын хараа.

Гүрэнэй программа бээлүүлгын һалбарид холын хараата үндэһэн түрүүлэлдэ Оросой Холбоото Уласай олон үндэһэ яһатанай нэгэдэл ба бүхэроссийн эрхэтэнэй танюуһата шэнжые бэхижүүлгэ ороно.

Холын хараата үндэһэн түрүүлэлэй ёһоор гүрэнэй программын зорилго - Буряад Уласта буряад хэлэнэй үүргэ зандань үлөөхэ, хүгжөөхэ ба дээшэлүүлхэ эрхэ байдал тогтоолго тодорхойлогдонхой.

Гүрэнэй программын зорилго бээлүүлгэ удаадахи харуулалтануудые туйлалтаар тодорхойлогдоно:

1. Буряад хэлэтэй Буряад Уласай хүн зоной хуби 2035 ондо 33,5 хуби болохо.

2. Асуугдаһан хүн зоной хамтын тооһоо буряад хэлэнэй хүгжэлтэ, тэрэниие хэрэглэлгын һалбари үргэдхэлгэ һайнаар сэгнэһэн Буряад Уласай хүн зоной хуби 2035 ондо 36,2 хуби болохо.

3. Буряад хэлэ шудалалга эмхидхэгдэһэн юрэнхы болбосоролой эмхинүүдэй хуби 2035 ондо 83,2 хуби болохо.

2. Гүрэнэй программа бээлүүлгын талаар тэдэнэй ашаг үрэтэй шийдхэбэрийн Гүрэнэй хүтэлбэрийн зорилтонууд ба аргууд

Гүрэнэй программын зорилго туйлалга удаадахи зорилтонуудай бээлүүлгэ хараална:

1. Буряад хэлэнэй ажал ябуулга, тэрэниие мэдээсэлэй-харилсаанай оршондо дүрсэлэн харуулалга, буряад хэлэ хүгжөөлгын һалбарид уласхоорондын ба нютаг можонууд хоорондын суг ажаллалга дэмжэлгэдэ үргэлжэ байлга ба тогтонижолго бүрилдүүлгэ.

2. Уласай ба нютагай бюджетүүдһээ суг һомололготойгоор буряад хэлэ хүгжөөлгын нютагай засагай программануудые зохёон бэлдэлгэ ба

бээлүүлгэ, буряад хэлэ сахин хүгжөөхэ талаар нютагай засагай программануудай түлэбүүдые зохёон бэлдэлгэдэ Буряад Уластахи нютагай засагай байгууламжануудта туһаламжа.

3. Онлайн-толинуудые, онлайн-оршуулагшадые ба бусад нөөсөнүүдые байгуулха аргаар интернет-нэгэдэлнүүдэй бүтээлнүүдтэ буряад хэлэ нэбтэрүүлгэ, хуралсалай, мэдээсэлэй талаар харилсаанай халбарида шэнэ арга зүйнүүдые хэрэглэлгэ үргэдхэлгэ, интернет-сайтнуудые байгуулгы дэмжэлгэ.

4. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ буряад хэлэ дэлгэрүүлгэ.

5. Буряад хэлэндэ хургаха онол арга зохёон бэлдэлгэ ба нарижуулга, шэнэ үсын буряад хэлээр хуралсалай номуудые ба хуралсалай ном худар зохёолго.

6. Буряад хэлэ мэдэхэ Буряад Уласай ажаһуугшадай ажабайдалай хэмжээ дээшэлүүлгэдэ туһатай хэмжээнүүдые бээлүүлгэ.

7. Буряад хэлэ хүгжөөлгын эрдэмэй-онол аргын талаар дахалдуулга хангалга.

8. Буряад хэлэнэй хүгжэлтэ ажалта хууринуудаар хангалгын хэмжээнүүдые бээлүүлгэ.

9. Ажаллагшадые шэнээр бэлдэхэ ба мэргэжэлыень дээшэлүүлхэ талаар хэмжээнүүдые бээлүүлгэ.

Гүрэнэй программын ба тэрэнэй байгуулгын хубинуудай зорилгонуудые, зорилтонуудые ба харуулалтануудые туйлахын тула хэрэгтэй хэмжээ ябуулгануудай мүнгэн хангай хангалта Буряад Уласай уласай бюджеттэ хараалагдадаг.

Буряад Уласай гүрэнэй программын зорилго ба зорилтонууд Буряад Уласай Засагай газарай 2019.05.08-ай №228 тогтоолоор баталагдаһан 2030 он болотор хугасаада буряад хэлэ хүгжөөлгын Холын харааһаа, мүн гүрэнэй үндэһэн бодолгын гол бодол бээлүүлхэ хубида Буряад Уласай бусад хуули ёһоной шиидхэбэринүүдһээ бэлдэгдэнэ.

Гүрэнэй программын хэмжээ ябуулганууд Гүрэнэй программын зорилгонуудай ёһоор Буряад Уласта хэлэ сахин хүгжөөлгын бүхы гол талануудые хабаадуулна.

Гүрэнэй программын зорилгонуудые туйлахын тула удаадахи түрүү шэглэлнүүдээр дадалай зорилтонуудай үлхөө шиидхэбэри хэрэгтэй.

1. Гүрэнэй хүтэлбэрийн халбарида.

2. Нютагай засагай хүтэлбэрийн халбарида.

3. Болбосоролой халбарида.

4. Эрдэмэй халбарида.

5. Соёл урлалай халбарида.

6. Уран зохёол дэмжэлгын ба ном хэблэлгын халбарида.

8. Мүнөө үсын мэдээсэлэй-харилсаанай арга зүйнүүдэй халбарида.».

1.3. «Буряад хэлэ сахин хүгжөөхэ талаар нютагай засагай программануудые бээлүүлгэдэ нютагай засагай тойрогуудай ба хотын

тойрогуудай бюджетүүдтэ уласай бюджетһээ үзүүлэлгын ба хубаарилгын Гурим» гэхэн хабсаргалтын 13-дахи пунктын арбан долоодохи абзацта «албан зургаанай зорилгото программа,» гэхэн үгэнүүдые хаһаха.

2. Тус тогтоол албан ёһоор толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө орохо.

**Буряад Уласай Толгойлогшо -
Буряад Уласай Засагай
газарай Түрүүлэгшэ**

А. Цыденов

Болбосоролой болон эрдэм ухаанай яаман түлэб дурадхаа
утаһан 21-35-97